

P A T R O - N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

(Annals 1994)

p. 89 - 101

*Unes
"redondillas"
de 1651 en honor
de Sant Josep,
patró d'una
confraria
de Montagut*

Pep Vila

En el fons documental de la parròquia de Sant Pere de Montagut, dipositat a l'Arxiu Diocesà de Girona, trobem, entre d'altres volums sacramentals, tres llibres de confraries: el de Sant Josep (mitjan segle XVII), el del Roser (1876) i el de les Ànimes (1879)⁽¹⁾.

EL MANUSCRIT

Es tracta d'un quadern in-foli, relligat de bell nou, sense foliar. Després de tres guardes en blanc trobem el poema (fols. 1-1v). A continuació hi ha l'acta de fundació de la confraria, *Llibre de la confraria de sanct Joseph, espòs de Maria*: "...segons consta ab la bulla plúmbea enviada de Roma lo dia de la festa de dit sanct que era als 19 de març de 1644 per lo reverent Johan Arquès, prevere y rector del Clot, manifessor del *quondam* mosèn Pere Moner, prevere y rector de Sanct Asíscla y Victòria de Colltort del bisbat de Girona". (fol. 2). El fol. 2v és en blanc. Als fols. (3v - 4v) hi ha copiades les *Indulgències y gràcias per las santedats de Nostre Sanctíssim Pare Paulo V y Clemente Octau*. En el fol. 4v llegim: "Foren copiadas y felment tretas estas indulgèncias de las bullas apostòlicas de Roma enviadas y foren assí escritas las pre[se]nts indulgèncias per mans de mi, Pere Antoni Coramina, prevere y domer de la present iglésia de Montagut per occasió de un miracle que

(1) Antoni MAYANS, *Els arxius parroquials, municipals i notariais de la Garrotxa. Una aproximació*, Girona, Diputació de Girona, 1987, p. 93.

aquest gloriósíssim sanct ha obrat en mi, indigne pecador, en certa necessitat me ha ajudat. Que per a sempre sia alabat. Amèn. Fonch escrit vuy lo dia de la octava de Corpus als II de Juny del any 1654”.

Segueixen onze folis en blanc i comença, per ordre alfabètic, la relació de confreres. En ésser separats els homes de les dones, malauradament, s’ha perdut un segon quadern amb la relació de les afiliades.

D’aquest *Llibre de la Confraria de Sanct Josep, espòs de Maria Sanctíssima, fundada dita confraria en la església de Sant Pere de Montagut del Bisbat de Girona en lo altar y capella de dit Sanct esta dins dita iglésia*, editem un poema de Pere Antoni Coramina, prevere i domer de Montagut, que és l’autor i redactor del manuscrit. En el prefaci de l’esmentat llibre, abans de posar en net, en una lletra magnífica, els estatuts i les ordinacions, escriu: “Foren fets y ordenats los presents llibres de la Confraria de Sanct Joseph, so és hu per los hòmens y altre per les dones, per mi Pere Antoni Coramina, prevere y domer de Montagut per orde y manament dels pabor-dres de la present confraria de Sanct Joseph gloriós qui són lo any present, lo que mosèn Johan Duran, prevere y diaca de Montagut, lo qual morí als 16 de janer del any present 1651, y de Joan Oliveres parayre, y Johan Ylla, pagès, tots de la present parròchia de Montagut vuy vivints. Y foren acabats de fer vuy als 18 de mars de l’any 1651”.

No he sabut trobar cap dada biogràfica d’aquest prevere de Montagut que dirigeix una de tantes confraries o associacions de fidels que arreu de Catalunya, i des de temps molt reculats, fomenten el culte a un sant, un patró, una verge, etc. Aquestes confraries devocionals van tenir molta importància en l’àmbit de l’associacionisme religiós durant els segles XVII i XVIII, en basar la seva obra apostòlica, sobretot, a fer obres de pietat entre els seus associats, un de tants ressons d’una església dominant i monopolista. En el món rural català ⁽²⁾ funcionen també com a grups cohesionadors de la pietat popular, els caps de la qual solen ser clergues i altres personatges influents

(2) Joaquim M. PUIGVERT, *La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII - XIX), bisbat de Girona*, 3 vols. Exemplar fotocopiat a la biblioteca del Seminari Diocesà de Girona.

del poble que donen suport a aquest tipus d'empreses i les ajuden econòmicament. Es tracta, doncs, d'una de tantes manifestacions de la religió popular, viscuda pel poble, una derivació del culte post-tridentí i de l'espiritualitat barroca.

EL POEMA DEDICAT A SANT JOSEP⁽³⁾

Pere Antoni Coramina fa un poema laudatori, de circumstàncies, dedicat a Sant Josep. En fer-lo, el mou potser un desig de pietat. Sembla que és un acte de desgreuge en la seva vida de pecador ja que ens confessa, en aquest mateix manuscrit, que el sant amb un miracle va reconduir-lo, de nou, al bon camí.

Els sants sempre representen un punt d'intercessió celestial entre Déu i els homes en una religió com la catòlica, orientada cap a la litúrgia, els sagraments, les pràctiques col·lectives amb l'erecció de parròquies, capelles, altars, confraries, etc., en honor de la divinitat invocada.

El poema és, doncs, dedicat a enaltir la figura de Sant Josep com a espòs de Maria, fill de Jacob (Mateu, 1,16) o d'Heli (Lluc, 3,23), un fuster pobre (Lluc, 1,27). Notem que, a un altre nivell, la figura de Josep surt gairebé sempre ridiculitzada en la poesia natalenca popular catalana i en el teatre de pastorets, com a pare putatiu de Jesús. Hi ha també una fantàstica dècima, d'una gran qualitat literària, del Dr. Vicens Garcia sobre aquest tema, *Als zelos de sant Joseph, cuand veu prenyada la Verge sa esposa, y com volgué deixarla, fins que lo Angel li revelá lo misteri*.

En aquest cas, Coramina fa una obra seriosa, en el context de la poesia devota, retocada, de tema hagiogràfic, una constant del nostre Barroc. Llegint els cançoners i els preliminars de llibres impresos d'aquesta època, són molts els alumnes o els poetes ocasionals que escriuen composicions religioses d'aquesta mena durant els segles XVII i XVIII. Els certàmens en honor dels sants i les justes poètiques eren molt concorregudes per rimaires

(3) *Sobre el culte al sant, vegeu el llibre d'Aimé TROTTIER, Essai de bibliographie sur Saint Joseph. Quatrième édition. Centre de Recherche et de documentation. Oratoire Saint. Montreal, 1868, 463 p. (Exemplar al Seminari Conciliar de Girona).*

locals que, amb un valor literari insignificant, exaltaven figures carismàtiques de l'Església.

La seva adscripció a la poesia barroca es pot veure amb la construcció formalista de l'obra. Una vegada que els llibres ascètics i místics arriben fins a les classes populars i amb el sentit religiós de la contrareforma, trobem aquestes peces amarades de religiositat, en les quals es fa present el conceptisme, la reiteració verbal, la paradoxa, la complicació del fons o el pensament amb l'ajut de mots curts i monosíl·labs amb els quals es recreen paronomàxies, etc. El recargolament de la forma d'alguns versos li donen també un aire culteranista: "Manau vós y mana Déu / mana Déu en cel y terra / però vós assí en la terra / manàreu al nat en Déu". També descabdella una bona colla de versos a partir de la seqüència: "criador, cria, criat, criatura", etc.

En aquest poema hi ha un joc intel·lectual present ja en la literatura mística, el fet d'anar comparant la figura de Josep i Déu a través de la filiació pare / fill en un estil elevat, servit, en aquest cas, amb un metre popular, de caire narratiu. La interrogació retòrica: "Que llengua porà alncansar", és també comuna a aquest tipus d'obres barroques.

La lectura del poema ens il·lustra, si més no, sobre els gustos literaris de l'època, com des d'un llogarret de la Garrotxa, Montagut, lligat fins al 1716 a la sots-vegueria de Besalú, amb una població el 1718 de 504 habitants, un autor, amb un cert domini de la retòrica i uns coneixements teològics determinats, pretén donar-nos una petita obreta de mitjan segle XVII, en la llengua del país, composició que explica el pas a pas com en la història sagrada les relacions de Josep i Déu. El Creador és pare de tots, però Josep ho fou d'ell. També hi ha barrejat, amb el tema principal, el del dogma de la virginitat de Maria: "Pugué dar al fill lo pare / de més alt ser y persona / mare en rahó de dona / però no en rahó de mare".

TEMES DEL POEMA

Les vint-i-una estrofes són una glossa de la figura de Josep, personatge molt important dintre de la història bíblica perquè li fou confiada la infància

de Jesús. El casament de Jesús i Maria se centra principalment en l'educació de Jesús. La relació estreta entre Déu i Josep és perquè aquest darrer és pare del Pare, de Jesucrist. En l'evangeli de Marc (6,3) s'esmenta Jesús com si fos el fuster Josep: "No és aquest [Jesús] el fill de Maria?"

En aquest poema, el savi Josep ensenya "al propi Pare a parlar". També mestre de Déu "ho fonch ell", li va "ensenyar / les lletres del A.B.C.", etc.

Sant Josep, a canvi d'aquesta dedicació i mestratge al servei de l'home - Déu, és nomenat protector de l'Església. D'aquí la importància d'aquest sant patró en tot l'Occident cristià perquè la seva figura, bàsica en la doctrina cristiana, gira a l'entorn del misteri de l'Encarnació.

Literàriament parlant, el tema de la figura de Josep es fa present en la literatura popular, en el teatre hagiogràfic i en el de pastorets. El nostre poema té, però, una filiació més culta, més emparentada, potser, amb els cançoners sagrats en la literatura castellana del Segle d'Or. José de Valdivieso (1560 ? - 1638), imprimeix a Barcelona la *Vida, excelencias y muerte del gloriosissimo patriarca y esposo de Nuestra Señora San Joseph / ... por Joseph...* (Barcelona, Hieronymo Margarit y a su costa, 1610). José de Valdivieso és autor també d'un *Romance de Sant Josef*⁽⁴⁾ que sense poder demostrar que va influir Coramina, sí que els dos poemes tenen aquest i altres llocs comuns semblants:

Si jo anomeno criat
al qui ab mon pa se cria.
vostra criada és Maria
y Déu és vostron criat.

*Si Dios lo que no es Dios cría
y él crió lo que Dios es,
y fue criador del Criador.*

Pus crià a Déu lo suor
de vostre mà y ventura,
no sé si.us diga criatura
o si.us diga criador.

(4) *Romancero Espiritual en gracia de los esclavos del Santísimo Sacramento... por el maestro Josef de Valdivieso*, Madrid, Imprenta de D. A. Pérez Duriull, 1880, p. 1.

LA MÈTRICA I LA LLENGUA

Segons T. Navarro Tomàs, autor del manual *Métrica Española*, la “redondilla” fou una de les estrofes més corrents del Segle d’Or en els camps de la poesia i del teatre. Era l’estrofa dominant en les comèdies de Lope de Vega, Tirso de Molina, Guillén de Castro i Montalbán fins que va minvar amb l’aparició dels romans⁽⁵⁾. En un poema: *A un valentó*, atribuït a Vicenç Garcia, i que surt en l’edició de les seves poesies de 1703, el títol d’aquest és: “Redondillas” (pàg. 91).

El *Parnàs Català*, una poètica barroca catalana, defineix així aquesta forma mètrica: “diu-se quartilla [la] coble de quatre versos, però per ser tres distinctas las espècies és menester dividir-las en quartillas comunas - altrament ditas redondillas-, romances y andetxas. Totas constan de 4 versos, però la primera espècia consta cada vers de 8 syllabas, concordant entre si ab consonant lo primer vers ab lo tercet y lo segon ab lo quart”⁽⁶⁾.

Pere Antoni Coramina, que usa el terme castellà de “redondillas” per referir-se a les estrofes de quatre versos heptasíl·labs (abba), és un versificador mediocre que empra rimes repetides, sovint falses, de vegades fàcils, per bastir un poema de circumstàncies. Hi ha també algun vers hipermètric. Algunes llicències acastellanades trenquen amb la tradició literària autòctona: “glo-rio-sa, scien-sia, cria-tu-ra”, etc.

A grans trets, la llengua que fa servir Coramina és la que trobem en la majoria dels cançoners del nostre segle XVII. L’enlluernament que exerceix la poesia castellana del Segle d’Or en la literatura catalana es veu en les construccions sintàctiques, en el joc culteranista i en el lèxic. La veu catalana popular és substituïda per una retòrica cultista i enfarfagosa. Hem anotat aquests castellanismes: *remonta*, *prendas*, *sentàreu*, *alcansar*, *modo*, etc.

EL TEXT

Hòmens 1651. Redondillas offeridas y dedicadas a l’inclícit patriarca

(5) Barcelona, Labor, 1991, pp. 265 - 266.

(6) Albert ROSSICH, *Una poètica del barroc. El “Parnàs Català”, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1979, p. 20.*

*y espòs de Maria Sanctíssima Sanct Josep per Pere Antoni Coramina, domer
de Montagut, son confrare*

Que llengua porà alcansar
a aquell que tant muntà,
que a la paraula ensenyà
del propi Pare a parlar.

Segons son savi nivell 5
y per molt[s] differents llocs
Déu és lo mestre de tots
però de Déu ho fonch ell.

De la sciència que tingué 10
altre senyal no sé dar
sinó que a Jesús va ensenyar
las lletras de l'A, B, C.

O Joseph! és tant gloriosa 15
vostra virtut y valor
que lo matex Pare y Criador
sa mare aus⁽⁷⁾ donà per Esposa.

Pugué dar al Fill lo Pare 20
de més alt ser y persona;
mare en rahó de dona,
però no en rahó de mare.

D'est modo pogué a vós
fer-vos Déu, Joseph, més sanct,
mes com a pare ho fou tant
que no y ha major que vós.

(7) Aus: Dialectalisme per "us".

Però si vós en quant hom 25
tant menor que Déu sou vós,
lo manco arribau vós
ser-li ygual en lo nom.

Si jo anomeno criat
al qui ab mon pa se cria, 30
vostra criada és Maria
y Déu és vòstron criat.

Pus crià a Déu lo suor
de vostre mà y ventura,
no sé si.us diga criatura
o si.us diga criador. 35

Joseph, ditxós sou estat
pus ⁽⁸⁾ servit del ⁽⁹⁾ Redemptor:
ningú fou servit millor,
ni tingué Déu millor criat. 40

Manau vós y mana Déu,
mana Déu en cel y terra,
però vós assí en la terra
manàreu al nat en Déu.

Què diré de vós que impòrtia? 45
Ditxós quant allà anireu,
que en arribant trobareu
uns tals parents en la glòria.

(8) *Pus: Entenem "puix" ("ja que va a ser servit pel Redemptor").*

(9) *Del: Entenem "pel Redemptor".*

Pugué Déu elegir-vos
marit per la sua mare, 50
lo millor qui se trobave
és cert que ho fóreu vós.

Si us nomenarem major,
Josep, que al Senyor del cel,
pus venint en lo món Ell 55
volgué ser vòstron menor.

Bé és que en somnis y al llit
vos parle un àngel del cel,
que parlant Déu despert ab ell,
parle-li un àngel dormit. 60

Dàreu pa al pa de vida
y ab lo pa, lo pa criareu;
y vós a pa convidàreu
al qui ab pa nos convida.

Altra celestial paraula 65
remonta vòstron valor,
que al pròpri Déu y Senyor
sentàreu a vostra taula.

Sou, Joseph, tant important
que al matex Déu convidàreu 70
y encara [que] ab Déu vos sentàreu
tinguérau lloch més prestant⁽¹⁰⁾.

(10) *Prestant: Poderós, excel·lent, de gran dignitat.*

Per gran cosa lo primer hom
 donà nom als animals,
 més són vostras prenas tals 75
 que al matex Déu dàreu nom.

Sou qui Déu tant engrandex
 vòstron valor y ventura.
 Obeex Déu la criatura
 y a vós Déu vos obeex. 80

Josep, qui sou sols ho sab
 lo qui taita⁽¹¹⁾ vos cridave;
 y pus tal nom vos donave
 Ell vos celebre de grat. 84

Laus Deo.

NOTA AFEGIDA

Ja en correcció de paginades vam llegir, d'una manera casual, un article de Tomàs Raguer sobre l'*Ermita de Sant Eudald de Montagut* (*Scriptorium* de Ripoll, núm. 53 de maig de 1927), el qual conté unes quantes dades d'interès sobre la vida i l'obra del poeta i escriptor Antoni Coramina, motiu d'anàlisi en aquest treball. Davant de la impossibilitat d'incorporar diversos aspectes de la seva personalitat dintre del curs del text dels Annals ja compaginats, opto per donar-ne unes clarícies a peu de pàgina.

A grans trets, A. Coramina, que hauria mort el 1661, era rector de la capella de Sant Eudald de Montagut. Tomàs Raguer encara havia tingut a les seves mans, el 1927, un manuscrit de 162 folis, escrits de mans de Coramina el 1656, avui perdut, el qual contenia la transcripció dels principals docu-

(11) *Taita*: Onomatopeia. Nom afectuós i infantil del "pare" que el DCVB documenta en el *Diccionario Valenciano - Castellano* de Carlos ROS, València, 1764. Pensem que el segle XVII, aquest mot era conegut i emprat a Catalunya. Recordem la forma basca "aita".

ments de caire històric i religiós que donaven fe de l'antiguitat i de la il·lustració d'aquesta parròquia. El manuscrit miscel·lani també recollia, entre altres textos transcrits de la seva mà, una obra de teatre hagiogràfic de 1652, en castellà, sobre la figura de Sant Eudald, de la qual no sabem qui fou l'autor, possiblement el propi Coramina.

A les acaballes de l'obra, aquest rector desdoblat en lletraferit, de gran personalitat, transcriu un sonet en català, encara que en realitat són estrofes amb versos mal comptats, que reproduïm segons la lliçó de Raguer. De fet és una altra mostra, no gens desdenyable, del tipus de poema laudatori que tanca l'obra dramàtica, en la línia del que hem comentat, inspirada en la poètica de l'època del Barroc.

SONETO

Alegres noves venturos dia
y ditxós bé del cel enviat
la divino Eudalt amparo sagrat
al cel sen puia ab gran alegria.

De la vila de Achs hont prengué martiri
(Il·lustre auditori) ab gran claredat
lo nostre Eudalt y acompanyat
de molt ditxosa y feliz companyia.

De celestes esquadrons y gent molt lluida
de cherubins y serafins rodeiat
cantant li epitets y sons consertats
lo depositaren en lo cel empireo.

Pus lo nostre Eudalt de tanta estima
coronas de gloria haia alcansat
siam li devots y afficionats
pera quens alcanse la gloria divina.

Molt nobles Srs. la comedia complida
havem explicat y representat
las faltas perdoneu si havem errat
Deu los guart molts anys ab molta alegria.

LAUS DEO

(Unes "redondillas" de 1651 en honor de Sant Josep, patró d'una confraria de Montagut)